

MARIOLA BŁAŻEJ*

Wartość natury kreowana na nagrodzonych fotografiach World Press Photo w II dekadzie XXI wieku. Analiza socjologiczna

The Value of the Nature as Constructed in World Press Photos Awarded in the 2010s: A Sociological Analysis

Abstrakt

W artykule przyjęto, że na sposób postrzegania i konceptualizacji świata przez ludzi w dużym stopniu wpływa kultura, społeczeństwo oraz procesy socjalizacji. W tym kontekście pochyłono się nad zagadnieniem „rzeczywistości życia codziennego”, które jest szczególnie poruszane w ramach socjologii wiedzy oraz socjologii fenomenologicznej Petera Bergera i Thomasa Luckmanna. Celem pracy jest ukazanie, w jaki sposób autorzy fotografii nagrodzonych na konkursie World Press Photo w drugiej dekadzie XXI wieku w kategorii „Natura” kreują wartość świata przyrody jako dobra zagrożonego. Drugi cel dotyczy przedstawienia potencjału analizy komunikatów wizualnych z perspektywy socjologii jakościowej. Realizacja wyznaczonych celów jest zgodna z założeniami teoretycznych podstaw socjologii fenomenologicznej i dokonywana będzie w ramach metodologii wypracowanej w socjologii wizualnej. Podejmowany problem wynika z przekonania, że w dzisiejszej wizualnej kulturze komunikacji przekazywanie informacji za pomocą obrazów nie jest pozbawione wartościowania. W pracy znajduje się 10 zdjęć nagrodzonych I. miejscem na prestiżowym konkursie World Press Photo w kategorii „Natura” w drugiej dekadzie XXI wieku. W analizie fotografii skupiono się na tym, co dane zdjęcie przedstawia, zestawiając to z opisem, jaki nadał zdjęciu jego autor. Analizując zdjęcia w kategorii „Natura”, dostrzeżono, że wraz z końcem XX wieku narracja przekazu nagrodzonych zdjęć przesuwają się w stronę stwierdzenia, że natura jest dobrem zagrożonym przez człowieka. W odniesieniu

* Mgr Mariola Błażej – doktorantka, specjalizacja: socjologia wizualna, Katedra Teorii Społecznych i Socjologii Rodziny, Instytut Nauk Socjologicznych, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: mariola.kowalczyk93@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5116-6180.

do społecznego świata wartości można wnioskować, że opisy zdjęć nadane przez ich autorów kreują negatywny obraz człowieka w kontrze do dobrego i bezbronno światu natury.

Słowa kluczowe: socjologia wizualna, natura, World Press Photo, socjologia fenomenologiczna, fotografia

Abstract

The article rests on an assumption that the way people perceive and conceptualize the world is largely influenced by culture, society and the processes of socialization. In this context, the authors focus on the issue of “everyday life reality,” which is of particular interest to the sociology of knowledge and the phenomenological sociology of Peter Berger and Thomas L. Luckmann. The article aims to show how the authors of photographs awarded in the World Press Photo competition in the second decade of the 21st century in the category Nature construct the value of the natural world as an endangered resource. The second objective is to present the potential of visual message analysis from the perspective of qualitative sociology. The way in which the objectives are pursued is consistent with the theoretical underpinnings of phenomenological sociology and carried out within the methodological framework developed in the field of visual sociology. The article’s subject matter stems from the belief that in today’s visual communication culture, conveying information through images involves valuation processes. The article discusses 10 photos that were awarded 1st place in the prestigious World Press Photo competition in the category Nature in the second decade of the 21st century. An analysis of the photos leads to a conclusion that the descriptions of the photos provided by their authors create a negative image of a human being, juxtaposed against the good and defenceless world of nature.

Keywords: visual sociology, nature, World Press Photo, phenomenological sociology, photography

Wprowadzenie

Obrazy oraz to, co widzialne są nieodłącznym elementem poznawania świata i podstawą w komunikacji pozawerbalnej. Obrazy przenikają naszą codzienność. Poza komunikacją werbalną są jednym z najlepszych sposobów opowiadania o wydarzeniach minionych, dokumentowaniem faktów, upamiętnianiem osób, zatrzymywaniem teraźniejszości. Życie społeczne coraz częściej i na różny sposób determinuje to, co widać. Fotografia, podobnie jak każdy obraz będący empirycznym materiałem służącym jako narzędzie do analizy, wymaga odczytania, które staje się nieodłączne z interpretacją.

Przedmiotem analizy są fotografie nagrodzone w konkursie World Press Photo w kategorii „Natura”. Przy interpretacji zdjęć wzięto pod uwagę nie tylko warstwę estetyczną zdjęcia, ale przede wszystkim konwencje jego tworzenia mające wpływ na odbiór społeczny. Na potrzeby artykułu założono, iż świat społeczny jest konstruowany poprzez interakcje mające miejsce w codziennych sytuacjach życiowych. Taki sposób odbioru świata społecznego w socjologii ściśle wiąże się z tradycją fenomenologiczną i społecznym konstrukcjonizmem.

Poszukując klasycznych teorii dla socjologii wizualnej¹, w artykule odwołano się do socjologii wiedzy i podejmowanej w niej problematyki a mianowicie socjologii życia codziennego zaproponowanej przez Petera Bergera i Thomasa Luckmanna². Mając na względzie znaczenie i prestiż działalności Fundacji World Press Photo, zdjęcia, które są publikowane i nagradzane w ramach tego konkursu, docierają do szerokiego grona odbiorców na całym świecie. Natomiast misja, jaka towarzyszy Fundacji World Press Photo to popularyzowanie ważnych, lecz często bagatelizowanych problemów i wydarzeń w skali globalnej. W przypadku kategorii „Natura” nagrodzeni autorzy zdjęć w drugiej dekadzie XXI wieku próbują nagłośnić problem, jakim jest walka z destrukcyjną działalnością człowieka wobec zwierząt i świata przyrody oraz modne w ostatnim czasie hasło: ochrona środowiska. Za pomocą metod wypracowanych w socjologii wiedzy wizualnej³ poszukiwano odpowiedzi na pytania o doświadczenia i wiedzę wytwarzaną oraz przenoszoną do sfery życia codziennego dzięki obrazowym formom przekazu⁴. Traktowano ją jako czynnik warunkujący ogólny konstrukt społeczny, czyli wszystko to, „co uznawane jest za wiedzę w społeczeństwie bez względu na jej ostateczną wartość czy też brak wartości”⁵.

Semiologiczna analiza obrazu w socjologii

Obrazy prawdopodobnie od zawsze odgrywały kluczową rolę w kreowaniu ludzkich wyobrażeń o świecie. To, co zauważalne ludzkim okiem pomagało organizować i porządkować świat. Z biegiem lat dzięki rozwojowi kultury audiowizualnej rola obrazu tylko wzrastała⁶. Współczesna dominacja wizualności, która wyraźnie zmienia rzeczywistość społeczną, jest wynikiem przemian cywilizacyjnych, społecznych i technologicznych zapoczątkowanych w XIX wieku. Badacze, którzy za przedmiot zainteresowań obierają sobie obserwacje zachowań społecznych, muszą stanąć przed wyzwaniem uwzględnienia w analizie przekazów wizualnych, obrazów i metafor⁷.

¹ J. Szacki, *Historia Myśli Socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 481–191.

² T. Konecki, *Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2005, t. 1, nr 1, s. 42–63.

³ Tenże, *Wizualna teoria ugruntowana. Podstawowe zasady i procedury*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2012, t. 8, nr 1, s. 12–45.

⁴ L. Pauwels, *Zwrot wizualny w badaniach i komunikacji wiedzy. Kluczowe problemy rozwijania kompetencji wizualnej w naukach społecznych*, w: *Badania wizualne w działaniu. Antologia tekstów*, red. M. Frąckowiak, K. Olechnicki, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2011, s. 21–36.

⁵ Tamże, s. 116–142.

⁶ K. Olechnicki, *Antropologia obrazu. Fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 282.

⁷ S. Pink, *Etnografia wizualna. Obrazy media i przedstawienie w badaniach*, UJ, Kraków 2009, s. 33.

W artykule przyjęto, iż w procesie socjalizacji człowiek uczy się mechanizmów posługiwania się wielością systemów wizualnych, które w konsekwencji oddziałują na to, jak konceptualizujemy otaczającą nas rzeczywistość⁸. Wpisujemy go zatem w problematykę poruszaną w ramach socjologii fenomenologicznej, której podstawową kategorią była „rzeczywistość życia codziennego”⁹. W tym ujęciu analiza podstaw nauk społecznych składa się z pięciu głównych elementów: (1) wyjaśnienia, w jaki sposób w życiu codziennym człowiek rozumie swoje działanie; (2) analizy, jak ludzie rozumieją siebie nawzajem; (3) wytłumaczenia, na czym polega poznanie w nauce oraz (4) czym różni się od rozumienia w życiu codziennym, a na końcu (5) wskazania relacji pomiędzy nimi¹⁰.

Odnosząc się do wskazań P. Bergera i T. Luckmanna, traktujemy świat życia codziennego poprzez wskazanie, jak tworzy się ów świat w wyniku ingerencji jednostek w rozwój spraw powszechnych oraz jak dochodzi do kreowania rzeczywistości, której dane jednostki są elementami¹¹. W ramach tej orientacji akceptujemy argumentację na rzecz tezy, zgodnie z którą ludzie wraz z ich przeświadczeniami i przekonaniem są jedynym materiałem empirycznym, z którym badania socjologiczne mają do czynienia. Natomiast dla ludzi świat występujący w ich przeświadczeniach jest jedynym, w którym mogą poruszać się i działać¹². Dlatego w niniejszym artykule „rzeczywistość” jest własnością takich zjawisk, które istnieją niezależnie od naszej woli (nie możemy „pozbyć się ich na życzenie”), natomiast „wiedza” definiowana jest jako swego rodzaju pewność, że dane zjawiska są rzeczywiste, jak również, że zawierają one określoną charakterystykę¹³. Za Bergerem i Luckmannem przyjmujemy, że społeczne tworzenie rzeczywistości przebiega w dwóch fazach dialektycznego ruchu. Pierwsza faza polega na tworzeniu świata społecznego przez ludzi, natomiast druga polega na modelowaniu tychże ludzi przez struktury świata. Warto jednak nadmienić, że między przedstawionymi fazami powinien występować konsensus, równowaga chroniąca przed chęcią dominacji którejs z nich¹⁴.

⁸ K. Olechnicki, *Antropologia obrazu. Fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych...*, s. 277.

⁹ J. Niżnik, *Socjologia wiedzy. Zarys historii i problematyki*, Książka i Wiedza, Warszawa 1989, s. 141–154.

¹⁰ S. Mandes, *Socjologia fenomenologiczna*, w: *Encyklopedia Socjologiczna*, t. 4, red. W. Kwaśniewicz, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 3–8, https://www.academia.edu/11945318/Sociologia_fenomenologiczna (dostęp: 28.01.2021).

¹¹ M. Zemło, *Socjologia wiedzy w tradycji interakcyjno-fenomenologicznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003, s. 28.

¹² J. Niżnik, *Socjologia wiedzy. Zarys historii i problematyki...*, s. 141–154.

¹³ P.L. Berger, T. Luckmann, *Spółeczne tworzenie rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1983, s. 8–23.

¹⁴ M. Zemło, *Socjologia wiedzy. W tradycji interakcyjno-fenomenologicznej...*, s. 321.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie w jaki sposób autorzy fotografii, nagrodzonych na konkursie World Press Photo w II dekadzie XXI wieku w kategorii „Natura”, kreują wartość świata przyrody jako dobra zagrożonego. Drugim, ważnym celem pracy jest przedstawienie potencjału analizy komunikatów wizualnych z perspektywy socjologii jakościowej oraz próba odnalezienia ukrytych kodów znaczeniowych fotografii wpływających na sposób ich interpretacji.

Realizacja tych celów zgodnie z założeniami teoretycznych podstaw socjologii fenomenologicznej dokonywana będzie w ramach metodologii wypracowanej w socjologii wizualnej¹⁵. Jest to stosunkowo nowa subdyscyplina naukowa, będąca reakcją na wzrost znaczenia przedstawień wizualnych, a w konsekwencji zwrot piktorialny w naukach humanistyczno-społecznych. Socjologowie najczęściej wykorzystują obrazy do tworzenia baz danych, dokumentujących określone zjawiska społeczne¹⁶. Obraz fotograficzny ujmuje wyłącznie to, co naocznie dostrzegalne, obserwowalne oraz „fotografowalne”¹⁷. Może to interesować socjologię fenomenologiczną, a także powiązane z nią etnometodologię oraz socjologię dramaturgiczną¹⁸. Socjologia ta za przedmiot analizy obiera sobie świat z natury znaczący, któremu konkretne znaczenia nadają działający ludzie, dzieje się to w ramach tworzonych przez ludzi „światów życia”. Społeczność tworzona jest poprzez akty komunikacji, w tym komunikacji z udziałem prezentacji wizualnej¹⁹.

Wymaga to od socjologów umiejętności posługiwania się narzędziami semiologicznej analizy obrazów. Semiologiczna linia interpretacji (m.in. Umberto Eco) podkreśla komunikacyjne znaczenie różnych kodów wizualnych oraz wskazuje na konieczność uznania przynależności wszelkich artefaktów do obszaru komunikacji społecznej²⁰. Każdy system obrazów ujęty semiologicznie traktowany jest jak swoisty język, co oznacza, że teksty zapisane w obrazach można odczytywać²¹. Dlatego za Rolandem Barthesem w analizie obrazu wprowadzono kategorię rozróżniającą dwa zjawiska: denotacji oraz konotacji. Denotacją jest to wszystko, co obraz przedstawia naocznie. Jest odpowiedzią na pytanie: „Co to jest?”. Natomiast konotacja to elementy typu: myśli, skojarzenia, emocje

¹⁵ P. Sztompka, *Wyobrażenia wizualna i socjologia*, w: *Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej*, red. M. Bogunia-Borowska, P. Sztompka, ZNAK, Kraków 2012, s. 24.

¹⁶ J. Kaczmarek, *Od danych wizualnych do bazy danych wizualnych. Teoria obrazu w socjologii*, w: *Teoria obrazu w naukach humanistycznych*, red. K. Chmielecki, B. Lisowska, AHE, Łódź 2015, s. 35.

¹⁷ P. Sztompka, *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 98–99.

¹⁸ Tamże, s. 100–101.

¹⁹ Tamże, s. 101–104.

²⁰ A. Łukaszewicz Alcaraz, *Epistemologiczna rola obrazu fotograficznego*, Scholar, Warszawa 2014, s. 35.

²¹ K. Olechnicki, *Antropologia obrazu. Fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych...*, s. 217.

oraz uczucia, jakie obraz, jako znak, nasuwa odbiorcom. W analizie fotografii różnorodność tych dwóch podejść polega na tym, że denotacja jest bardziej zewnętrzną warstwą obrazu, zazwyczaj jest naocznie uchwytna, w przypadku konotacji mamy do czynienia z warstwą ukrytą, która wymaga od badacza bardzo analitycznej i wnikliwej interpretacji²².

Konkurs World Press Photo jako społeczny kreator rzeczywistości

Podejmowany problem wynika z przekonania, że w dzisiejszej wizualnej kulturze komunikacji przekazywanie informacji za pomocą obrazów nie jest pozbawione wartościowania, co w efekcie ma na celu przekonanie odbiorcy do sposobu postrzegania zgodnego z wizją nadawcy. Według Bergera i Luckmanna organizacje społeczne stojące na straży wspólnie stworzonego uniwersum pozwalają tak czynić wszystkim kreatorom definiującym rzeczywistość²³. Analiza fotografii w tym kontekście jest zgodna z przyjętą doktryną badawczą, że wszystkie fotografie zaprezentowane na łamach konkursu World Press Photo są przedstawieniem stanowiska danej instytucji na określone problemy współczesnego świata, która ma władzę kreowania ich społecznego odbioru. Podstawą analizy w artykule zostały wszystkie fotografie ukazujące świat przyrody i nagrodzone I. miejscem w konkursie World Press Photo (WPP) w kategorii „Natura” z drugiej dekady XXI wieku.

Organizowany od 1955 r. coroczny konkurs World Press Photo na najlepsze zdjęcia prasowe to jeden z najbardziej prestiżowych, popularnych i międzynarodowych konkursów fotograficznych, którego pokonkursowe wystawy ogląda prawie cztery miliony osób na całym świecie²⁴. Od sześciu dekad World Press Photo Foundation działa jako niezależna organizacja non-profit. W tym czasie świat nieustannie się zmieniał, a nowe osiągnięcia w mediach i technologii przekształciły dziennikarstwo i sposób opowiadania historii przy pomocy fotografii. Misja organizacji na przestrzeni lat rozszerzyła się, jednak jej motywem przewodnim jest prowadzenie dziennikarzy oraz publiczności na całym świecie przez pełen wyzwań krajobraz ważnych, historycznych wydarzeń²⁵. Przegląd życia codziennego, którego dokonują autorzy fotografii prasowych, w kulturze społecznej przyjmuje zwykle retorykę dokumentu.

Współczesny teoretyk fotografii Andre Rouille realizm w fotografii ujmuje jako przyjęcie poniekąd „na wiarę” stworzonej rzeczywistości, postrzeganie jej

²² P. Sztompka, *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza...*, s. 83.

²³ P. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości...*, s. 184.

²⁴ UAP Poznań, *World Press Photo*, <https://uap.edu.pl/2022/05/world-press-photo-juz-9-26-maja/> (dostęp: 15.02.2023).

²⁵ World Press Photo, *About us*, <https://www.worldpressphoto.org/about-us> (dostęp: 22.02.2022).

jako gwaranta prawdy oraz ograniczenie wyobraźnego do sfery „widzialnej” i „przedstawianej”²⁶. W kontekście fotografii nagrodzonych na World Press Photo w kategorii „Natura” akcent pada na wydarzenia, miejsca i działania uważane przez reporterów za istotne oraz na zaniedbywane problemy społeczno-polityczne. Zdjęcia, które w kategorii „Natura” w II dekadzie XXI wieku zajęły I. miejsce, są artystycznie piękne, mimo iż ukazują skrajną zwyczajność. W większości przypadków na pozór błahe szczegóły z życia natury i zwierząt, dzięki światowej sławy konkursowi, w ogólnym odbiorze zyskują wymiar transcendentny²⁷.

Problemy, jakie mają na celu urealnić fotografie nagrodzone w kategorii „Natura” z drugiej dekady XXI wieku, które będą interpretowane w niniejszym artykule, odnoszą się głównie do społeczno-politycznego kontekstu walki z ociepleniem klimatu oraz przyrody jako dobra zagrożonego przez cywilizację. Temat bezpieczeństwa ekologicznego jest modny i przez wiele środowisk uznawany za bardzo ważny. Klasyczne założenia ekonomii politycznej traktowały zasoby przyrody za dobra niewyczerpywalne. Intensywny rozwój gospodarczy wielu państw, jaki miał miejsce w drugiej połowie XX wieku, spowodował, że zaczęto zwracać większą uwagę na środowisko przyrodnicze. Przyczyną drastycznej zmiany podejścia do tematu środowiska było stałe pogarszanie się jego stanu, nadmierne eksploatowanie zasobów naturalnych oraz wzrastające koszty zaspokajania popytu na elementy środowiska naturalnego²⁸.

W drugiej dekadzie XXI wieku coraz częściej wśród naukowców, polityków, duchownych czy dziennikarzy i celebrytów poruszane są kwestie dotyczące zmian klimatu. Widać realny wpływ takiego myślenia nawet w instytucjach takich jak Kościół katolicki. Co prawda dokumenty Soboru Watykańskiego II z 1965 r. sprawiły, że Kościół katolicki stał się niejako pionierem w nagłaśnianiu problematyki ekologicznej²⁹. Przyszłość środowiska naturalnego i koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowiły znaczący problem w licznych dokumentach i encyklikach papieża Jana Pawła II oraz papieża Franciszka³⁰. Jednakże znaczącym *novum* w podejściu do tych kwestii, wykraczającym poza teologiczne nauczanie o odpowiedzialności człowieka za dzieło stworzenia, były

²⁶ A. Rouille, *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, TA i WPN UNIVERSITAS, Kraków 2007, s. 425.

²⁷ S. Edwards, *Fotografia. Bardzo krótkie wprowadzenie*, Nomos, Kraków 2014, s. 92.

²⁸ M. Łuszczuk, *Odpowiedzialność człowieka za środowisko przyrodnicze w umiarkowanym antropocentrycznym systemie wartości*, „Handel Wewnętrzny” 2012, nr specjalny, t. 3, s. 219–227, <https://bazekon.uek.krakow.pl/gospodarka/171336619> (dostęp: 18.02.2022).

²⁹ D. Borowska, *Działalność adaptacyjna Ala Gore’a w podejściu do bezpieczeństwa ekologicznego*, „International Journal of Legal Studies” 2020, t. 7, nr 1, s. 196, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=896106> (dostęp: 15.02.2022).

³⁰ K. Bełch, *Kwestia ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II*, „Pedagogika Katolicka” 2010, nr 1, s. 89, <http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk6/art06.pdf> (dostęp: 20.02.2022).

iluminacje zwierząt wyświetlane na fasadzie Bazyliki św. Piotra³¹. Wpisywało się to w przekazy wizualne, które mają silne odwołania do sfery emocjonalnej, przez co próbują zachęcić do podjęcia dyskusji na temat zobowiązań człowieka i jego odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego³².

Analiza/interpretacja 10 zdjęć z kategorii „Natura” nagrodzonych 1. miejscem

W tej części artykułu analizie poddano 10 zdjęć nagrodzonych 1. miejscem na World Press Photo w drugiej dekadzie XXI wieku w kategorii „Natura”. Wybór tyłu fotografii łączy się z chęcią pokazania zarówno statyki, jak i dynamiki tematyki uznawanej za godną wyróżnienia przez jury konkursu WPP. Analizie poddano zdjęcia z II dekady XXI wieku, bo jest to ostatnia całkowicie zakończona dekada, a dzięki wyznaczeniu sztywnych ram czasowych można dokładniej ocenić i porównać trendy tematyczne fotografii. W artykule nie dokonano pogłębionej analizy minionych dekad oraz nie podjęto się interpretacji niedawno rozpoczętej III dekady XXI wieku. Analizując zdjęcia, uwzględniono ich opisy sformułowane przez poszczególnych autorów (umieszczone w przypisach). Skupiono się na porównaniu tego, co widać na zdjęciu z opisem nadanym mu przez jego autora. Analiza ma na celu pokazanie, że rozumienie sytuacji zaprezentowanych na zdjęciach przez „zwykłych” odbiorców, nieznających specyfiki nagradzania fotografii na WPP oraz bez przeczytania dodatkowych opisów sugerujących interpretację, jest obarczone „błędem”, a może i „prawdą” zwyczajnego postrzegania.

Patrząc na zdjęcia nagrodzone w kategorii „Natura” na WPP od początku jej istnienia, czyli od 1982 r., widać dużą dynamikę poruszanej tematyki – od ukazania piękna i bogactwa przyrody, po drapieżność, niebezpieczeństwo zwierząt względem samych siebie. Dopiero z końcem XX wieku narracja przekazu nagrodzonych 1. miejscem zdjęć w kategorii „Natura” przesuwają się w stronę tematyki zagrożenia przyrody i zwierząt wynikającego ze strony człowieka i jego działalności. Analizowane fotografie można podzielić na trzy kategorie: (1) zdjęcia ukazujące potęgę i piękno natury – swego rodzaju tryumf natury nad człowiekiem; (2) zdjęcia, gdzie natura jest dewastowana, a zwierzęta nękanie czy zabijane; (3) zdjęcia pokazujące, że człowiek nie posiada takiej władzy, aby w pełni zapanować nad przyrodą, a natura może też się na nim zemścić. W przedstawionych zdjęciach szukając odniesień do świata

³¹ EXSPACE, <http://exspace.pl/articles/show/1902> (dostęp: 19.02.2022).

³² M. Łuszczuk, *Odpowiedzialność człowieka za środowisko przyrodnicze w umiarkowanym antropocentrycznym systemie wartości...*, s. 219–227.

społecznego, można wnioskować, że opis fotografii nadany przez ich autorów kreuje negatywny obraz człowieka w przeciwieństwie do dobrego i bezbron- nego świata natury. Analizując zdjęcia z ostatnich 10 lat w kategorii „Natura”, można stwierdzić po pierwsze, że to człowiek ma władzę nad światem natury i ją wykorzystuje. Po drugie, człowiek przez swoje złe decyzje, obojętność, konsumpcjonizm, niszczy naturalny bieg życia zwierząt, czasem staje się ich oprawcą powodującym cierpienie, a nawet śmierć. Po trzecie, człowiek nie zawsze może mieć wpływ na organizację świata, istnieją bowiem zjawiska paranormalne, które są od ludzi niezależne, pokazują potęgę świata natury i miejsce człowieka na ziemi.

Zdjęcie 1. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2011 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2011³³.

Na pierwszym planie zdjęcia widoczny jest ptak z rozłożonymi skrzydłami, ale uwagę obserwatora przykuwa jego spojrzenie, niebieskie oczy i wyeksponowany dziób. Fotograf zastosował duże zbliżenie, co sprawia, jakby ptak leciał prosto na odbiorcę. Ptak zaprezentowany na zdjęciu to jastrząb, z natury

³³ Autor zdjęcia: Thomas P. Peschak – Niemcy/RPA. Opis pod zdjęciem: Wyspa Malgas, Republika Południowej Afryki. Głuptak przyłádkowy ląduje podczas letniego sezonu lęgowego. Wyspa Malgas, u zachodniego wybrzeża Afryki Południowej, jest ważnym lęgowiskiem ptaków morskich. World Press Photo, 2011 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2011/thomas-p-peschak/1> (dostęp: 18.01.2022).

drapieżny i duży. Na drugim planie są inne ptaki (ze względu na efekt lekko rozmytego tła, jaki zastosował autor, nie sposób stwierdzić, czy tego samego gatunku) – kilkanaście w powietrzu, a setki na lądzie. Fotografia przypomina o codzienności życia ptaków, o ich charakterze i potędze jako gatunku stadnego w miejscu ich letniego lęgowiska. Kompozycja zdjęcia przypomina scenę sakralną, dobrze znaną w religii chrześcijańskiej, a mianowicie zstąpienie Ducha Świętego przybierającego postać białej gołębic³⁴. Tu jednak zamiast ptaka – symbolu pokoju – jest drapieżnik, który wprowadza niepokój i któremu wyraz w kulturze masowej dał w filmie *Ptaki* Alfred Hitchcock. Niepokój ten wynika z lęków egzystencjalnych człowieka wrzuconego w obcy mu świat, żyjący własnym rytmem i mogący wystąpić przeciw niemu.

Zdjęcie 2. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2012 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2012³⁵.

³⁴ A.M. Wajda, *Gołębica jako symbol Ducha Świętego*, w: *Duch Prawdy doprowadzi was do całej prawdy*, red. R. Pindel, S. Jędrzejewski, R. Mazur, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2020, s. 57, <http://bc.upjp2.edu.pl/Content/5458/Wajda%20AM%20Go%C5%82%C4%99bica%20repozyt..pdf> (dostęp: 27.02.2022).

³⁵ Autor zdjęcia: Jenny E. Ross – Stany Zjednoczone. Opis pod zdjęciem: Późnym lipcem młody samiec niedźwiedzia polarnego wdrapuje się na ścianę klifu nad oceanem, bezskutecznie usiłując pożywić się jajami z gniazd nurzyków polarnych. Niedźwiedź polarny poluje przede wszystkim na foki, których tran zaspokajają jego ogromne potrzeby energetyczne. Niedźwiedzie polują na foki z platform lodu morskiego, a także używają kry do przemieszczania się z miejsca na miejsce. W miesiącach letnich, kiedy topnieje duża część lodu morskiego, niedźwiedzie polarne mogą utknąć na mieliźnie i muszą

Fotografia, która zajęła pierwsze miejsce w 2012 r., charakteryzuje się nietypowym ujęciem. Można się domyślić, że człowiek robiący drugie zdjęcie znajdował się powyżej fotografowanych obiektów – zdjęcie zrobione jest z odległej perspektywy. Wydaje się ono dwuwymiarowe, a patrząc na nie, mamy wrażenie obserwowania malowideł naskalnych, które znamy z okresu paleolitu³⁶. Obraz przedstawia białego niedźwiedzia kroczącego w kierunku stada pingwinów znajdującego się w niższej partii gór. Niedźwiedzie polarne są mięsożerne, dlatego być może jest to scena polowania drapieżnika na pingwiny. Krajobraz górski nadaje dramatyzmu, gdyż góry utożsamiamy z potęgą, ryzykiem i niebezpieczeństwem. Obraz natury niebezpiecznej, nieprzewidywalnej, w której żyją oprawcy i ofiary, jest w sposób milczący zderzany z utrwalonym wyobrażeniem niedźwiedzia pośród lodów i śniegów. Malejąca objętość lodu morskiego w Arktyce zmienia zwyczaje niedźwiedzia polarnego, co jest jednym ze skutków procesu ocieplania klimatu. Zamiast bajecznej krainy bieli śnieżnej jest szaro-brązowy, marsjański krajobraz przywołujący senne koszmary o zagładzie ziemi. Nie tylko narażone na śmierć pingwiny, ale sam niedźwiedź wydaje się ofiarą świata niszczącego naturalny porządek. W tle takich ujęć pojawia się oskarżenie, że przyczyną tego niekorzystnego dla przyrody i zwierząt zdarzenia jest niewłaściwa działalność człowieka.

Dość niecodzienna fotografia otrzymała 1. nagrodę w 2013 r. Barwne, tajemnicze i nieoczywiste zdjęcie przedstawia kazuara zjadającego niebieskie owoce z drzewa quandong. W dużym zbliżeniu na pierwszym planie widać dziób ptaka, którym chwytą owoc, jego szpony oraz przykuwające uwagę oko. W wierzeniach starożytnego Bilskiego Wschodu symbolicznie oka przypisywano szczególne magiczne bądź religijne znaczenie³⁷. Oko przypomina Nazar – turecki amulet zwany także okiem proroka – mający za zadanie chronić przed złym spojrzeniem³⁸. Owo złe spojrzenie pochodzić może z destrukcyjnej działalności człowieka spowodowanej nieostrożnym rolnictwem bądź wzmoczoną urbani-

szukać pożywienia. Ich zależność od platform lodu w celu zdobycia pożywienia, podróżowania, a także rozmnażania sprawia, że niedźwiedzie polarne są podatne na skutki ocieplenia klimatu. W 2011 r. objętość lodu morskiego w Arktyce była o 66% mniejsza niż średnia udokumentowana w latach 1979–2010. World Press Photo, 2012 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2012/jenny-e-ross/1> (dostęp: 18.01.2022).

³⁶ A. Rozwadowski, *Czytając sztukę naskalną: pomiędzy archeologią a etnografią*, „Przegląd Archeologiczny” 1998, t. 46, s. 5, https://rcin.org.pl/Content/60390/WA308_79862_PIII272_Czytając-sztuce-nask_I.pdf (dostęp: 27.02.2022).

³⁷ J. Kościńska, *Symbolika oka w starożytnej Mezopotamii*, w: *Antropologia Religii*, t. 3, red. A. Sołtysiak, Zakład Antropologii Historycznej Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 22, <http://www.antropologia.uw.edu.pl/AR/ar-03-02.pdf> (dostęp: 27.02.2022).

³⁸ A. Jasińska, *Oko proroka*, „Lente – magazyn śródziemnomorski” 2021, <https://lente-magazyn.com/oko-proroka/> (dostęp: 27.01.2023).

zają, co powoduje wymieranie tych ptaków, które mają istotne znaczenie dla zasiewów w lasach deszczowych Australii.

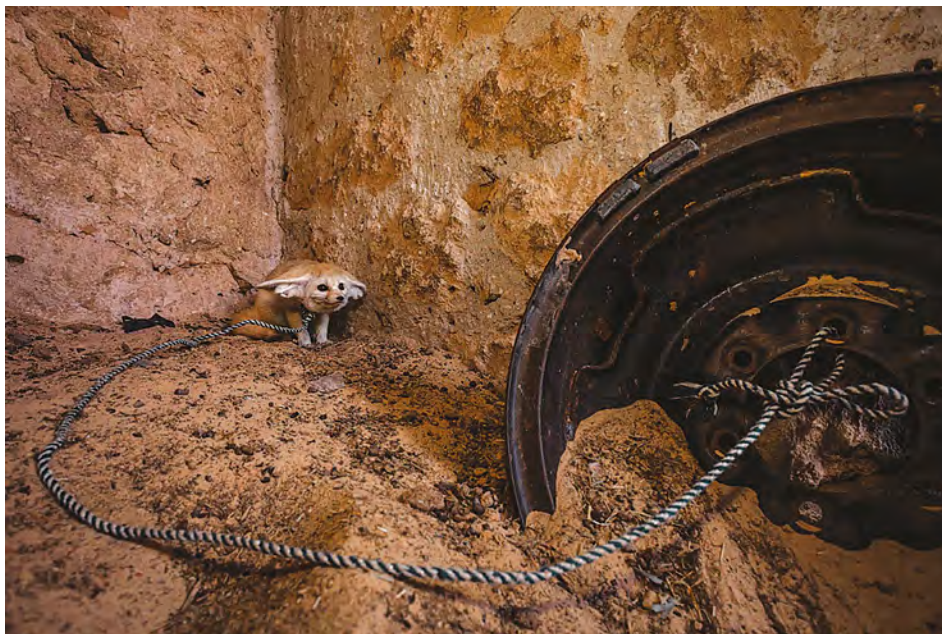
Zdjęcie 3. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2013 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2013³⁹.

Czwarte zdjęcie nagrodzone w 2014 r. obrazuje sytuację uwięzienia małego fenka, zwierzęcia z charakterystycznymi, dużymi uszami. Szczególną uwagę na zdjęciu przykuwa sznur, do którego jednego końca przywiązane jest skulone zwierzątko, a do drugiego częściowo przysypana metalowa felga koła samochodowego. Fotografowana przestrzeń, znowu w brązowo-szarych barwach, wzmacnia efekt surowego charakteru i przerażenia uwięzionego lisa. Dodatkowo

³⁹ Autor zdjęcia: Christian Ziegler – Niemcy. Opis pod zdjęciem: Black Mountain Road, Queensland, Australia. Kazuar południowy (*Casuarus casuarus*) żywi się owocami niebieskiego drzewa quandong. Te nieloty dorastają do dwóch metrów wysokości, przy czym samce ważą około 55 kg, a samice 76 kg. Kazuary są gatunkiem zagrożonym, na wolności pozostało około 1500 osobników. Ptaki te mają kluczowe znaczenie dla bardzo starego lasu deszczowego w północnym Queensland, ponieważ przenoszą w żołądku nasiona na duże odległości. Kilkadziesiąt gatunków drzew rozsiewa swoje nasiona dzięki kazuariom. Ptakom grozi utrata siedlisk, wynikająca z rozwoju rolnictwa i budownictwa mieszkaniowego, giną również przez psy oraz kolizje z pojazdami. World Press Photo, 2013 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2013/christian-ziegler/1> (dostęp: 18.01.2022).

Zdjęcie 4. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2014 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2014⁴⁰.

wzrok przykuwają jego uszy, służące do orientacji w terenie i przyjmowania sygnałów z otaczającego świata⁴¹. Skierowane w dół są wyrazem dezorientacji i wynikających z niej zaniepokojenia i lęku. Jest to wyraz uległości wobec władzy człowieka, co wygląda jeszcze okrutniej w kontekście zwyczaju łapania lisów na terenach afrykańskich w celach rozrywkowo-komercyjnych. W porównaniu

⁴⁰ Autor zdjęcia: Bruno D'Amicis – Włochy. Opis pod zdjęciem: Dorosły fenek przycupnął w wiejskiej zagrodzie dla owiec. Lis został schwytyany jako młode i trzymany jako zwierzę domowe przez ponad rok. Fenek jest najmniejszym z psowatych (rodzina psów) i występuje na pustynnych i półpustynnych obszarach Afryki Północnej. Jest szczególnie dobrze przystosowany do warunków pustynnych – jego duże uszy pomagają rozpraszać ciepło, futrzane łapy zapewniają izolację przed gorącymi piaskami i może żyć bez wody przez długi czas, czerpiąc wszystko, czego potrzebuje od swojej ofiary. Fenek nie jest gatunkiem zagrożonym, ale – ceniony za swój wygląd – jest systematycznie łapany, aby sprzedawać go jako zwierzęta domowe, lub wykorzystywany do zarabiania pieniędzy na turystach, którzy chcą z nim pozować do pamiątkowych zdjęć. World Press Photo, 2014 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2014/bruno-d-amicis/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁴¹ M. Bortliczek, *Eksplozja wzrokiem, słuchem i węchem w językowym obrazie ludzi i zwierząt – na podstawie tekstów z czasopisma „Kumpel”*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2017, nr 17, s. 47, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6561/1/BAJ_17_2017_M-Bortliczek_Eksplozja_wzrokiem_sluchem_i_wechem.pdf (dostęp: 27.02.2022).

z poprzednimi zdjęciami negatywne oddziaływanie człowieka na naturę jest tutaj bezpośrednio widoczne, chociaż samego człowieka jeszcze nie widać.

Zdjęcie 5. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2015 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2015⁴².

Człowiek ze swoim złowrogim nastawieniem wobec natury pojawia się na kolejnej fotografii, która zwyciężyła w 2015 r. Na pierwszym planie widzimy przerażoną małą przywiązaną łańcuchem do małego roweru. Przyparta do ściany, patrzy w kierunku zbliżającej się osoby. Zwierzę jest skulone, przyjmuje postawę obronną, oceniając zagrożenie ze strony trenera z batem. Zastosowanie czarno-białego efektu nadaje zdjęciu dramaturgii, pomimo iż wykonano je w erze cyfrowych aparatów fotograficznych, które doskonale potrafią odwziewać kolory. Dodatkowo widzimy tylko tułów mężczyzny, który wydaje się

⁴² Autor zdjęcia: Yongzhi Chu – Chiny. Opis pod zdjęciem: Makak rezuś kul się, gdy zbliża się jego trener podczas treningu do cyrku w Suzhou we wschodnich Chinach. Występy zwierząt w cyrkach i ogrodach zoologicznych są w Chinach niezwykle popularne. Po latach nacisków ze strony grup zajmujących się ochroną zwierząt chiński rząd zakazał cyrków ze zwierzętami i wprowadził przepisy mające na celu powstrzymanie nadużyć w państwowych ogrodach zoologicznych, ale wielu trenerów twierdzi, że nie słyszało o zakazie ani nie ma zamiaru zaprzestać. Władze Suzhou, które ze swoimi 300 zespołami znane jest jako rodzinne miasto cyrkowe w Chinach, ogłosiły plany stworzenia alternatywnej rozrywki cyrkowej, bez występów zwierząt. World Press Photo, 2015 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2015/yongzhi-chu/1> (dostęp: 18.01.2022).

znęcać nad trenowaną małpą. Taki sposób przedstawienia sytuacji na zdjęciu mocno kontrastuje z radosnymi chwilami w cyrkach, w których pokazy małp były częstą atrakcją dla widzów. Zdjęcie ukazuje koszty, jakie ponoszą zwierzęta przygotowywane do pokazu uznawanego za nieodłączny element dobrej sztuki cyrkowej⁴³. Zdjęcie ma przede wszystkim charakter interwencji mającej zwrócić uwagę na problem wykorzystywania zwierząt jako atrakcji w Chińskich cyrkach, mimo obowiązywania ustawy zakazującej takich praktyk. Zdjęcie zgodnie z opisem autora jest przykładem bezwzględnej władzy człowieka nad zwierzętami, które po raz kolejny ukazywane są jako bezbronne istoty krzywdzone przez ludzi.

Zdjęcie 6. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2016 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2016⁴⁴.

⁴³ Z. Snielewska-Stempień, *Bestia na arenie cyrkowej – zjawisko „Nowego Cyrku” jako przykład zmian w relacjach pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem*, „Edukacja Humanistyczna” 2013, t. 29, nr 2, s. 245, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5157/20-snielewska-stempien.pdf;sequence=1> (dostęp: 28.02.2022).

⁴⁴ Autor zdjęcia: Rohan Kelly – Australia. Opis pod zdjęciem: Masywna chmura szelfowa przesuwa się w kierunku plaży Bondi. Chmura była częścią frontu atmosferycznego, który przyniósł gwałtowne burze z piorunami, a lokalne media donosiły o niszczących wiatrach, gradzie wielkości piłek golfowych i ulewnych deszczach. Chmury szelfowe to niskie ławice chmur, często o gładkich lub warstwowych powierzchniach i czarnych, turbulentnych podstawach. World Press Photo, 2016

Dominacja człowieka nad naturą w wielu sytuacjach okazuje się jednak pozorna. Najlepsze zdjęcie nagrodzone w 2016 r. złudnie przedstawia sielankową, wakacyjną scenkę z chwil spędzanych na plaży. Na fotografii zauważalna jest bowiem anomalia pogodowa w postaci potężnej chmury cumulonimbus arcus, kategoryzowanej jako wał szelfowy⁴⁵, który sam w sobie jest nieszkodliwy, ale może sprowadzać ekstremalne zjawiska atmosferyczne. Ludzie na plaży wydają się spokojnie przyglądać możliwej katastrofie pogodowej, która im zagraża. Nadal leżą, fotografują zjawisko, nikt nie ucieka, a to, co się dzieje, bardziej niż strach budzi wśród naocznych obserwatorów podziw i zachwyt. Potęga przyrody i jej niebezpieczeństwo, na które człowiek nie ma wpływu, ukazuje jego słabość jako bezbronny wobec pewnych nadzwyczajnych zjawisk natury. Co ważniejsze jest to cicha i przychodząca znienacka zemsta natury za destrukcyjne wobec niej poczynania ludzi.

Zdjęcie 7. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2017 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2017⁴⁶.

Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2016/rohan-kelly/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁴⁵ I. Laskowski, *Kilka słów o wałach szkwałowych*, *Polscy Łowcy Burz – Skywarn Polska*, <https://lowcyburz.pl/2016/08/04/kilka-slow-o-walach-szkwalowych/> (dostęp: 28.02.2022).

⁴⁶ Autor zdjęcia: Franciszek Perez – Hiszpania. Opis pod zdjęciem: Żółw morski kareta pływa zaplątany w porzuconym sprzęcie rybackim u wybrzeży Teneryfy na Wyspach Kanaryjskich w pół-

Destrukcyjne kroki w sposób konkretny, chociaż także utajony w głębinach mórz i oceanów, przedstawia fotografia, która zwyciężyła w kategorii „Natura” w 2017 r. Przedstawia ona podwodny świat, a dokładniej oplecionego siecią żółwia pływającego w przezroczystej wodzie. Zwierzę jeszcze płynie, ale otaczające głębiny są jak scena dla baletnicy przyodzianej w dziwaczne tutu z zielonkawej plecionki sznurków. Sztuczność sieci na ciele żółwia kontrastuje ze spokojem wód. Natura kontra cywilizacja ukazane są tu w sposób jednostronnie negatywny, mimo inscenizacji, która pozwala jedynie domyślać się, jakie niebezpieczeństwo zagraża zwierzęciu. Zaplątanie w sieć jest dosłownym i symbolicznym ukazaniem konsekwencji gospodarczej eksploatacji akwenów wodnych przez człowieka.

Zdjęcie 8. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2018 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2018⁴⁷.

nocno-wschodnim Oceanie Atlantyckim. Karetta jest klasyfikowana przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody jako gatunek „wrażliwy” na całym świecie, ale subpopulacja północno-wschodniego Atlantyku jest wymieniana jako „zagrożona”. Głównym niebezpieczeństwem dla żółwi morskich jest uwięzienie w sieciach przeznaczonych dla innych gatunków oraz w narzędziach pozostawionych przez łodzie rybackie, a następnie spożycie przez ludzi mięsa i jaj oraz rozwój wybrzeży wpływający na ich siedliska. World Press Photo, 2017 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2017/francis-perez/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁴⁷ Autor zdjęcia: Corey Arnold – USA. Opis pod zdjęciem: Bielik amerykański zajada się resztkami mięsa w śmietnikach supermarketu w Dutch Harbor na Alasce, USA. Skoordynowane działania ochronne pozwoliły na masowy powrót orła bielika, gdy był już bliski wyginięcia. W Unalaska

Dosłowne i symboliczne zagrożenie świata zwierząt ze strony wytworów cywilizacji przedstawia zdjęcie nagrodzone w 2018 r. Bielik amerykański, symbol narodowy USA, zjada resztki pozostawione w śmietniku. Chociaż zgodnie z łańcuchem pokarmowym drapieżnych ptaków w naturze żywi się głównie padliną, to jednak pożeranie jej z czarnych worków spośród śmieci w kontenerze zamykanym metalową kratą kontrastuje z wyobrażeniem o orłach podczas lotu w przestworzach wypatrujących swojej ofiary. Przedstawiona scena budzi zatem negatywne odczucia, mimo że pokazuje, iż ptaki mogą żyć w symbiozie z człowiekiem. W miejscowości, w której wykonano zdjęcie, statystycznie na 10 osób przypada jeden orzeł. Ptaki czują się tam bardzo swobodnie, potrafią zadbąć o swoje pożywienie, kradnąc je ludziom bezpośrednio z siatek sklepowych.

Zdjęcie 9. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2019 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2019⁴⁸.

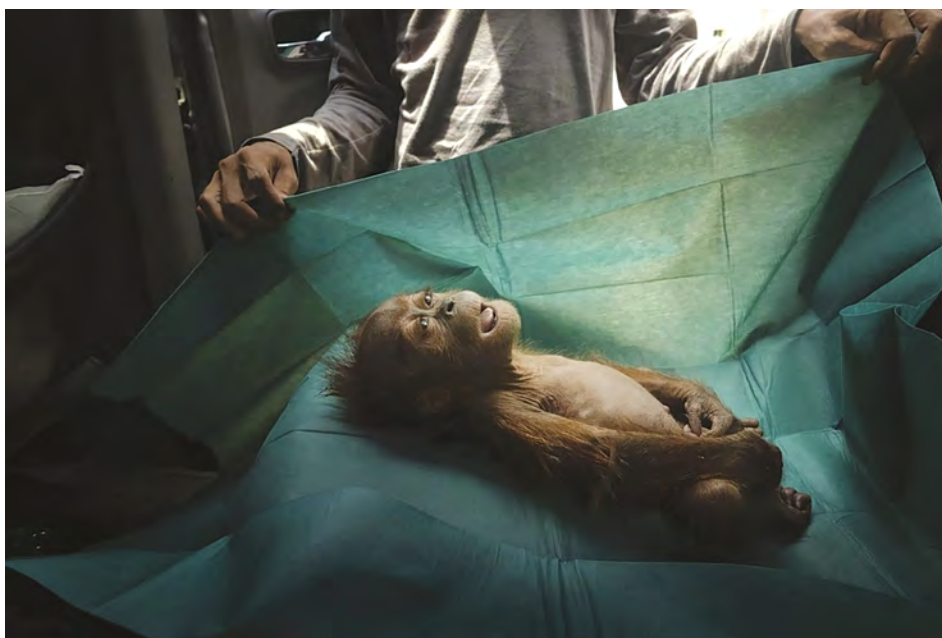
mieszka około 5000 osób i 500 orłów. Co roku w porcie Dutch Harbor łowi się około 350 milionów kilogramów ryb. Ptaki wabią trawlerzy (łodzie rybackie), gdzie mogą zjeść ryby, ale także śmieci i torby z zakupami, które wyrwywają z rąk niczego nie podejrzewających przechodniów. Lokalnie amerykański ptak narodowy znany jest jako „gołąb z Dutch Harbor”. World Press Photo, 2018 Photo Contest, Nature, 1st prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2018/corey-arnold/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁴⁸ Autor zdjęcia: Bence Maté – Węgry. Opis pod zdjęciem: Żaby z odciętymi nogami, otoczone skrzykiem walczą o wypłynięcie na powierzchnię po tym, jak w kwietniu zostały wrzucone z powrotem do wody w Covasna we Wschodnich Karpatach w Rumunii. Żabie udka często stają się pożywieniem

Na zdjęciu jednak człowiek jest obecny jedynie poprzez swoje śmieci, które w wielu narracjach socjologicznych są wyrazem ludzkiej cywilizacji konsumpcjonizmu⁴⁹.

Ludzkie śmietnisko może mieć także spektakularnie barwny charakter, ale nie oznacza to jego mniejszej destrukcyjności dla natury. Zdjęcie nagrodzone w 2019 r. obrazuje żaby otoczone skrzekiem, a wielość kolorów, dynamika obiektów i cała sceneria przywodzi na myśl radosne gody pływów. Zamiast nich mamy sztucznie wykreowany obraz wrzucania do zbiornika żab pozbawionych tylnych kończyn, co jest efektem brutalnego traktowania tych pływów

Zdjęcie 10. I nagroda w kategorii „Natura” World Press Photo w 2020 r.

Źródło: World Press Photo – Photo Contest 2020⁵⁰.

wiosną, kiedy samce i samice gromadzą się, by kopolować i składać skrzek. Nogi są niekiedy odcinane, gdy zwierzę jeszcze żyje. Rocznie za ich sprzedaż zarabia się 40 milionów dolarów, a w handlu uczestniczą kraje z całego świata. Niewielka część populacji w Karpatach utrzymuje się ze zbierania i sprzedaży żabich nóg w środowisku naturalnym. World Press Photo, *2019 Photo Contest, Nature, 1st Prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2019/bence-mate/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁴⁹ Z. Bauman, *Życie na przemiał*, tłum. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004, s. 248–250, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6794/1/17_Przegl_d%20pi_miennictwa_Rafal_Matera_248-250.pdf (dostęp: 9.09.2022).

⁵⁰ Autor zdjęcia: Alaina Schroedera – Belgia. Opis pod zdjęciem: Ciało miesięcznego orangutana leży na obłożeniu operacyjnym zespołu ratowniczego w pobliżu miasta Subulussalam na Sumatrze w Indonezji. Małpa zmarła wkrótce po tym, jak została odnaleziona wraz ze swoją raną matką na

w celu komercyjnego pozyskiwania jadalnych udek. Osiągnięto efekt ukazania nieumiarkowania konsumpcyjnego, stylizując ofiary na uczestników bankietu, zaspokajania wyrafinowanych gustów kulinarnych. Gospodarka pozyskiwania pokarmu dla bogatych społeczeństw zestawiona z próbą zachowania populacji żab zyskała tu wyraźnie paraboliczny wymiar rozpasania konsumpcyjnego.

Podporządkowywanie losu zwierząt potrzebom gospodarczym ludzi symbolicznie przedstawia zdjęcie nagrodzone 1. miejscem w 2020 r. Mały orangutan leży na chuście chirurgicznej, która nie będzie jednak wykorzystywana do zabiegu ratującego życie. Zwierzę bowiem już nie żyje, a chusta za chwilę stanie się całunem, w który owinięte zostanie truchło małpiątka. Zabite przez plantatorów na Sumatrze zwierzątko jest jednym z ginących w zastraszającym tempie osobników z mieszkającego tam gatunku, wypieranego ze swojego naturalnego środowiska przez plantacje palm olejowych. Człowiek trzymający chustę wydaje się bardziej grabarzem niż ratownikiem, a pozorna troska przez skojarzenie z odbiorem porodu ma wywołać przerażenie brakiem powstrzymywania zbrodniczej działalności człowieka.

Wnioski

Fotografię dzieli się współcześnie na dokumentalną, gdzie kluczem przewodnim jest obiektywność i prawda, oraz na artystyczną, w której uwagę zwraca się ku doznaniom estetycznym. Niniejsze obszary traktuje się rozłącznie i każdy z nich zakłada swój specyficzny język opisu⁵¹. Aktualnie za oczywiste uznaje się obrazowe postrzeganie świata zaprezentowanego za pomocą zdjęcia, czymś nowym natomiast jest uzupełnianie wiadomości ikonicznej przez autora⁵². Roland Barthes twierdził, że fotografie z zasady obsadzone są w jakiejś ramie tekstu, który ma za zadanie kierować studium obrazu oraz gwarantować, że zdjęcie, które widzimy, jest empirycznie wiernym odbiciem stanu faktycznego, a przez

plantacji palmy olejowej. Orangutany żyją tylko na dwóch wyspach na świecie – Sumatrze i Borneo – i są zmuszane do opuszczenia swojego naturalnego siedliska w lasach deszczowych przez zakładanie kolejnych plantacji palm olejowych, wycinkę drzew i przemysł wydobywczy. Według World Wildlife Fund pozostało tylko około 14 tysięcy orangutanów sumatrzańskich. Ponieważ samice orangutanów poświęcają osiem do dziewięciu lat na wychowywanie każdego dziecka przed urodzeniem kolejnego, populacje są zagrożone wyginieciem. Matka małego orangutana, przez ratowników nazwana Hope, została znaleziona całkowicie ślepa, ze złamanym obojczykiem i 74 ranami po kulach z wiatrówki. Została zastrzelona przez mieszkańców wsi po tym, jak zjadła owoce z ich sadów. World Press Photo, 2020 Photo Contest, Nature, 1st Prize, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2020/alain-schroeder-na/1> (dostęp: 18.01.2022).

⁵¹ S. Sikora, *Fotografia między dokumentem a symbolem*, Instytut Sztuki PAN, Izabelin 2004, s. 9.

⁵² K. Wolny-Zmorzyński, *Fotograficzne gatunki dziennikarskie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 29–30.

to godnym zaufania. W ten sposób według autora powstaje mit fotograficznej neutralności mówiący, że obraz jest nam dany, uzyskany w sposób mechaniczny, bez naszego udziału. Do zadań człowieka należy jedynie uchwycenie momentu, dostosowanie światła czy wyznaczenie konturu. Postrzeganie procesu powstawania fotografii jako dzieła mechanicznego jest zaświadczeniem o jego obiektywności⁵³. Realisci, do których zalicza się Barthesa, uważają fotografię jako odbicie rzeczywistości minionej, jako swego rodzaju magię, a nie sztukę.

W przypadku analizowanych zdjęć z konkursu World Press Photo w kategorii „Natura” z drugiej dekady XXI wieku, w kontekście, jaki przedstawiają ich autorzy, ważną kwestią będzie uznanie za Barthesem, że fotografia ma moc dowodową. Natomiast jej świadectwo dotyczy czasu, nie przedmiotu, a z fenomenologicznej perspektywy ich postrzegania mają większą moc zaświadczenia niż reprezentacji⁵⁴. Problem, jaki napotyka dziś każdy fotograf, dotyczy „wszechobecności” obrazów w życiu współczesnego człowieka, co niekoniecznie wpływa na jego bliższy kontakt z rzeczywistością, a wręcz zupełnie odwrotnie. Zjawisko przesytu obrazami stępią ludzką wrażliwość, spłyca wyobraźnię, a bogactwo doświadczeń wizualnych, jakie niesie ze sobą współczesna kultura, idzie w kontrze do możliwości analizy i zrozumienia, odróżnienia tego, co istotne, od tego, co nieważne⁵⁵. Cel, jaki zakłada sobie fundacja World Press Photo w ostatnim czasie w kontekście wyboru nagradzanych zdjęć z kategorii „Natura”, dotyczy uświadomienia na szeroką skalę, do jakich negatywnych skutków w świecie naturalnym są w stanie doprowadzić cywilizacyjne działania podporządkowane człowiekowi.

Rozpatrując w tym kontekście fotografie nagrodzone pierwszym miejscem w kategorii „Natura” w drugiej dekadzie XXI wieku, można dostrzec ukierunkowanie twórców i rozwijanie oświeceniowego konfliktu między naturą a kulturą/cywilizacją. W stylu J. Rousseau natura jest ostoją harmonii dobra, piękna i prawdy, a cywilizacyjno-kulturowe osiągnięcia człowieka prowadzą do zaburzenia i zniszczenia tej naturalnej równowagi. Wyprowadzono z tego postulat, iż całość działań człowieka powinien być podporządkowany obowiązkowi zachowania świata naturalnego w jego niezmięnionej formie. Analizowane zdjęcia zderzają naturalne piękno świata przyrody z cywilizacyj-

⁵³ R. Barthes, *Retoryka obrazu*, „Pamiętnik Literacki” 1985, z. 3, s. 297, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3-s289-302/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3-s289-302.pdf (dostęp: 28.02.2022).

⁵⁴ S. Sikora, *Fotografia między dokumentem a symbolem...*, s. 51.

⁵⁵ K. Olechnicki, *Antropologia obrazu. Fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych...*, s. 297.

nym marazmem śmietnika ludzkich wytworów. Uderza jednostronność tych przedstawień, które nie biorą pod uwagę cywilizacyjnych osiągnięć człowieka względem ochrony świata naturalnego. Ponadto jednostronnie podkreśla się zagrożenia natury ze strony człowieka, nie biorąc pod uwagę faktu, że człowiek ma prawo dbać przede wszystkim o własne bytowanie. To właśnie osiągnięcia w tej sprawie pozwoliły ludzkości skupić się na dobrostanie natury w sytuacji zagrożeń jej istnienia. Powiązanie własnego istnienia z bytowaniem natury zawsze towarzyszyło namysłowi i działalności człowieka. Dlatego piętnowanie negatywnych przejawów wydaje się nadmiernie demonizować świat ukształtowany wedle woli i rozumu człowieka. Demonizacji towarzyszy idealizowanie świata przyrody, często wbrew realizmowi i prawdziwej „naturze” natury. Dlatego docieranie do sumień odbiorców i poruszanie ich wrażliwości nie powinno zawierać przesłania, że najlepiej byłoby, gdyby ludzie zaniechali wszelkich ingerencji w naturę. Trafniejsze wydaje się zwrócenie uwagi na dobrostan natury i zwierząt, pobudzanie ludzkiej odpowiedzialności oraz politykę zrównoważonego rozwoju, która dzięki postępowi cywilizacyjnemu prowadzić ma w kierunku niezbędnego powrotu do humanitaryzmu⁵⁶.

Bibliografia

- Barthes R., *Retoryka obrazu*, „Pamiętnik Literacki” 1985, z. 3, s. 289–302, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3-s289-302/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1985-t76-n3-s289-302.pdf (dostęp: 28.02.2022).
- Bauman Z., *Życie na przemiał*, przeł. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004, s. 248–250, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6794/1/17_Przegl_d%20pi_miennictwa_Rafal_Matera_248-250.pdf (dostęp: 9.09.2022).
- Bełch K., *Kwestia ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II*, „Pedagogika Katolicka” 2010, nr 1, s. 83–94, <http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk6/art06.pdf> (dostęp: 20.02.2022).
- Berger P.L., Luckmann T., *Spółeczne tworzenie rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1983.
- Bortliczek M., *Eksploracja wzrokiem, słuchem i węchem w językowym obrazie ludzi i zwierząt – na podstawie tekstów z czasopisma „kumpel”*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2017, nr 17, s. 33–55, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6561/1/BAJ_17_2017_M_Bortliczek_Eksploracja_wzrokiem_sluchem_i_wechem.pdf (dostęp: 27.02.2022).

⁵⁶ J.R. Mroczek, *Dobrostan zwierząt jako element retardacji przekształcania zasobów w produkcji zwierzęcej*, „Inżynieria Ekologiczna” 2013, nr 34, s. 181–182, https://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-c7c761e5-7927-4a39-9ddd-1069614139ca/c/Mroczek_dobrostan.pdf (dostęp: 02.03.2022).

- D. Borowska, *Działalność adaptacyjna Ala Gore'a w podejściu do bezpieczeństwa ekologicznego*, „International Journal of Legal Studies” 2020, t. 7, nr 1, s. 193–224, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=896106> (dostęp: 15.02.2022).
- Edwards S., *Fotografia. Bardzo krótkie wprowadzenie*, Nomos, Kraków 2014.
- EXSPACE, <http://exspace.pl/articles/show/1902> (dostęp: 19.02.2022).
- Jasińska A., *Oko proroka*, „Lente – magazyn śródziemnomorski” 2021, <https://lente-magazyn.com/oko-proroka/> (dostęp: 27.01.2023).
- Kaczmarek J., *Od danych wizualnych do bazy danych wizualnych. Teoria obrazu w socjologii*, w: *Teoria obrazu w naukach humanistycznych*, red K. Chmielecki, B. Lisowska, AHE, Łódź 2015.
- Konecki K., *Wizualna teoria ugruntowana. Podstawowe zasady i procedury*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2012, t. 8, nr 1, s. 12–45.
- Konecki K., *Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2005, t. 1, nr 1, s. 42–63.
- Kośmińska J., *Symbolika oka w starożytnej Mezopotamii*, w: *Antropologia Religii*, t. 3, red. A. Sołtysiak, Zakład Antropologii Historycznej Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 21–52, <http://www.antropologia.uw.edu.pl/AR/ar-03-02.pdf> (dostęp: 27.02.2022).
- Laskowski I., *Kilka słów o wałach szkwiałowych*, *Polscy Łowcy Burz – Skywarn Polska*, <https://lowcyburz.pl/2016/08/04/kilka-slow-o-walach-szkwalowych/> (dostęp: 28.02.2022).
- Łukaszewicz Alcaraz A., *Epistemologiczna rola obrazu fotograficznego*, Scholar, Warszawa 2014.
- Łuszczuk M., *Odpowiedzialność człowieka za środowisko przyrodnicze w umiarkowanym antropocentrycznym systemie wartości*, „Handel Wewnętrzny” 2012, nr specjalny, t. 3, s. 219–227, <https://bazekon.uek.krakow.pl/gospodarka/171336619> (dostęp: 18.02.2022).
- Mandes S., *Socjologia fenomenologiczna*, w: *Encyklopedia Socjologiczna*, t. 4, red. W. Kwaśniewicz, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 3–8, https://www.academia.edu/11945318/Sociologia_fenomenologiczna (dostęp: 28.01.2021).
- Mroczek J.R., *Dobrostan zwierząt jako element retardacji przekształcania zasobów w produkcję zwierzęcą*, „Inżynieria Ekologiczna” 2013, nr 34, s. 181–188, https://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-c7c761e5-7927-4a39-9ddd-1069614139ca/c/Mroczek_dobrostan.pdf (dostęp: 02.03.2022).
- Niżnik J., *Socjologia wiedzy. Zarys historii i problematyki*, Książka i Wiedza, Warszawa 1989.
- Olechnicki K., *Antropologia obrazu. Fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
- Pauwels L., *Zwrot wizualny w badaniach i komunikacji wiedzy. Kluczowe problemy rozwijania kompetencji wizualnej w naukach społecznych*, w: *Badania wizualne w działaniu. Antologia tekstów*, red. M. Frąckowiak, K. Olechnicki, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2011, s. 21–36.
- Pink S., *Etnografia wizualna. Obrazy media i przedstawienie w badaniach*, UJ, Kraków 2009.
- Rouille A., *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, TA i WPN UNIVERSITAS, Kraków 2007.
- Rozwadowski A., *Czytając sztukę naskalną: pomiędzy archeologią a etnografią*, „Przegląd Archeologiczny” 1998, t. 46, s. 5–21, https://rcin.org.pl/Content/60390/WA308_79862_P111272_Czytajac-sztuke-nask_l.pdf (dostęp: 27.02.2022).
- Schneittler B., *W stronę socjologii wiedzy wizualnej*, w: *Przegląd Socjologii Jakościowej*, Berlin 2008, s. 116–142.
- Sikora S., *Fotografia między dokumentem a symbolem*, Instytut Sztuki PAN, Izabelin 2004.
- Snelewska-Stempień Z., *Bestia na arenie cyrkowej – zjawisko „Nowego Cyrku” jako przykład zmian w relacjach pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem*, „Edukacja Humanistyczna”, t. 29, nr 2, s. 245–253, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5157/20-snelewska-stempien.pdf;sequence=1> (dostęp: 28.02.2022).
- Szacki J., *Historia Myśli Socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Sztompka P., *Socjologia wizualna, Fotografia jako metoda badawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

- Sztompka P., *Wyobraźnia wizualna i socjologia*, w: *Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej*, red. M. Bogunia-Borowska, P. Sztompka, ZNAK, Kraków 2012, s. 11–42.
- UAP Poznań, *World Press Photo*, <https://uap.edu.pl/2022/05/world-press-photo-juz-9-26-maja/> (dostęp: 15.02.2023).
- Wajda A., *Gołębicą jako symbol Ducha Świętego*, w: *Duch Prawdy doprowadzi was do całej prawdy*, red. R. Pindel, S. Jędrzejewski, R. Mazur, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2020, s. 57–90, <http://bc.upjp2.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=5458&from=pubstats> (dostęp: 27.02.2022).
- Wolny-Zmorzyński K., *Fotograficzne gatunki dziennikarskie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- World Press Photo, *About us*, <https://www.worldpressphoto.org/about-us> (dostęp: 22.02.2022).
- World Press Photo, *2011 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2011/thomas-p-peschak/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2012 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2012/jenny-e-ross/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2013 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2013/christian-ziegler/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2014 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2014/bruno-d-amisic/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2015 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2015/yongzhi-chu/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2016 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2016/rohan-kelly/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2017 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2017/francis-perez/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2018 Photo Contest, Nature, 1st prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2018/corey-arnold/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2019 Photo Contest, Nature, 1st Prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2019/bence-mate/1> (dostęp: 18.01.2022).
- World Press Photo, *2020 Photo Contest, Nature, 1st Prize*, <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2020/alain-schroeder-na/1> (dostęp: 18.01.2022).
- Zemło M., *Socjologia wiedzy w tradycji interakcyjno-fenomenologicznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003.